

Dealtminteri, R.V. citează frecvent lucrările lui Joseph Helegouarc'h, Fabio Cupaiuolo și Jean Soubiran, străduindu-se de fiecare dată să le prezinte critic punctul de vedere și să adopte o poziție personală în problema respectivă. Umorul subtil care caracterizează lucrările lui R. V. nu dispăre complet nici în cele mai aride investigații. Într-adevăr, în cartea despre care scriem, tehnicitatea cea mai riguroasă, analiza precisă, înzestrată cu o instrumentație matematică adecvată, ies foarte des în evidență. Totuși autorul nu omite niciodată comparația revelatoare nu numai cu Vergiliu — de multă vreme propusă în cazul lui Calpurnius Siculus — ci și cu Persius, contemporanul poetului bucolic, și cu Ovidiu. R. V. aduce încă o probă precisă în sprijinul influenței masive pe care a exercitat-o marele poet din Sulmona asupra tehnicii și am spune gândirii poetice din epoca imperială. Ca să nu mai insistăm asupra faptului că, după lectura acestei analize de metrică, înțelegem mai bine „laboratorul” de creație al poezilor secolului I e.n.

Dealtfel, am reproșa profesorului Verdiere tocmai faptul că n-a stăruit mai mult, mai amplu asupra concluziilor generalizatoare, privind acest „laborator”. De asemenea, nu înțelegem de ce trebuie să mai ezităm a recunoaște ferm în Calpurnius Siculus pe autorul poemului *Laus Pisonis*, cînd R. V. ne aduce treizeci și una de probe extrase din investigația comparată a metricii (p. 141—142). Aceste ezitări ale profesorului Verdiere trebuie depășite. Noi înșine am șovăit a atribui lui Calpurnius Siculus *De laude Pisonis*, în cartea noastră asupra epocii lui Nero, dar în prezent nu mai ezităm în această privință. Metrica întărește definitiv ideea că *De laude Pisonis* a fost scrisă de Calpurnius Siculus.

Eugen Cizek

E. CIZEK, *L'époque de Néron et ses controverses idéologiques*, Leiden, Brill, 1972, 440 p.
(Roma Aeterna IV).

O monografie asupra curentelor literare și politico-ideologice dintr-o epocă atât de interesantă și de hotărîtoare pentru evoluția ideilor în imperiul roman timpuriu, cum este epoca lui Nero, lipsea pînă în prezent. Convins de necesitatea unei astfel de sinteze, Eugen Cizek și-a concentrat de mulți ani atenția asupra acestei epoci, publicînd, după 1960, o serie de studii referitoare la această problemă (vezi p. 421—422), toate bine primite de critica de specialitate. Rezultatul definitiv al cercetărilor a fost concentrat în lucrarea de care ne ocupăm.

Pentru realizarea ei, autorul a cercetat cu atenție toate textele literare ale epocii sau referitoare la ea, fragmentele lucrărilor pierdute, ca și cercetările moderne care încearcă să le reconstituie, inscripțiile timpului, monumentele artistice etc. El a studiat, de asemenea, cu spirit critic, cercetările istorice moderne asupra epocii lui Nero, ca și studiile de istorie literară, folosind tot ce s-a scris în această problemă (vezi bibliografia, p. 419—431).

Pe baza acestei solide informații, E. Cizek s-a străduit să reconstituie întreaga ambianță literară și ideologică a epocii, să stabilească grupările de interese și de idei ale timpului, să le contureze cît mai exact profilul, atât din adunarea tuturor informațiilor referitoare la fiecare dintre ele, cît și din încercarea de a le defini prin opoziție, prin stabilirea relațiilor existente între ele.

Teza principală a autorului este că sub raport politic „neronismul” reprezintă un moment crucial în istoria imperiului roman timpuriu, marcînd o trecere definitivă spre o epocă nouă (cap. 3—4). Din punct de vedere literar, el stabilește apariția unui stil nou, caracteristic, deosebit atât de epoca precedentă, cît și de cea următoare (vezi p. 267 ș.u. și întreg cap. 8).

Ideea ni se pare indiscutabil justă și bine demonstrată, cu argumente convingătoare, pertinente pînă în probleme de amănunt. Meritele lucrării constau însă nu numai în demonstrarea acestei teze generale, ci și în clarificarea, în lumina ei, a unei întregi serii de chestiuni particulare, printr-o analiză ascuțită și minuțioasă atât a problemelor de natură ideologică, cît și a celor de estetică. Astfel, figura lui Seneca este, în urma cercetării întreprinse de E. Cizek, mai precis conturată, mai atent și mai nuanțat definită. Deosebit de valoroasă este constatarea existenței la Seneca a sentimentului evoluției criteriilor estetice, prin contrast cu norma clasică imuabilă (p. 298 ș.u.). Justă ni se pare de asemenea și caracterizarea lui mai degrabă ca un poet, un literat care se ocupă de filozofie, decît ca un filozof care în clipele de răgaz face și literatură. Tot astfel, din definirea conflictelor dintre grupările literar-politice stabilite, se înțelege mai bine, spre exemplu, conflictul dintre Nero și Lucan. În ciocnirea care are loc în ultima

perioadă între cercul Annaeilor și gruparea din jurul lui Nero, figura și rolul lui Petronius se definesc de asemenea mai clar (p. 398—409).

O importanță deosebită prezintă lucrarea nu numai pentru lămurirea problemelor de istorie și istorie literară, ci și pentru definirea unor concepte de teorie literară importante în epocă, și sub acest aspect partea finală (cap. 7—9), dedicată aproape exclusiv problemelor de estetică, constituie o contribuție pe cât de originală, pe atât de valoroasă.

Desigur că, atunci când este vorba de o cercetare atât de amplă, dedicată unor probleme adesea controversate, rămin, cum e și firesc, încă unele puncte de întrebare, unele probleme care ar necesita, poate, un plus de demonstrație. În ceea ce ne privește, ni se pare, de exemplu, că se atribuie, poate, prea mult rol elementului conștient, deliberat în acțiunile lui Nero și se acordă, după părerea noastră, lui Seneca o influență asupra epocii mai mare decât trebuie să a avut în realitate, dat fiind numărul mare de personalități puternice care s-au manifestat în aceea vreme.

Cîteva obiecții de amănunt: în lipsa referirii directe, nu avem dovada că Suetoniu polemizează cu Tacit și nu cu sursele acestuia (p. 24 și n. 1); nu ni se pare, ca lui L. Hermann, că e vorba de ceva specific roman în caracterul de matroană capricioasă al Iunonei întrucît ea apare astfel chiar din Homer (p. 335 și n. 3); afirmația lui Lucan că epopeea sa va trăi tot atât cît poemele lui Homer se bazează, credem, nu numai pe conștiința talentului său, ci și pe faptul că are ca obiect o personalitate de talia lui Caesar: *Me teque legent*, spune Lucan (p. 338).

Rezumînd cele de mai sus, credem că aportul autorului la definirea epocii este incontestabil, iar lucrarea va intra, fără îndoială, ca o cercetare fundamentală în bibliografia de specialitate.

C. Poghirc

JAN FREDRIK KINDSTRAND, *Homer in der Zweiten Sophistik*, Upsala, 1973, 251 p. (Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Graeca Upsaliensia 7).

Autorul își propune să urmărească receptarea lui Homer și folosirea eposului homeric la trei dintre reprezentanții curentului atticist, și anume Dion din Prusa, Maximos din Tyr și Aelius Aristides. Materialul este judicios împărțit în două capitole mari, tratînd primul despre receptarea lui Homer, „lectura” lui (*die Homerlektüre*), cum o denumește autorul, la cei trei scriitori. Capitolele consacrate fiecăruia dintre ei sînt la rîndul lor subîmpărțite pe probleme referitoare la: numele lui Homer, referiri la Homer și opera lui, sistemul de introducere a citatului, materialul homeric, cunoștințele autorului respectiv în această problemă, poziția față de acest material și, în sfîrșit, textul homeric al fiecăruia. Un capitol de concluzii și de comparare a poziției celor trei autori încheie prima parte a cercetării. Cea de a doua este consacrată imaginii lui Homer (*das Homerbild*) la Dion, Maximos și Aristides, cuprinzînd și aceasta la fiecare dintre ei capitole închinatelor problemelor legate de viața și opera lui Homer, Homer ca poet, ca filozof, învățător și retor, mituri homerice și interpretarea lor, eroi homerici, critica lui Homer, Homer și Platon. Pe lîngă aceste probleme, generale pentru toți autorii, de o analiză specială se bucură discursul 11 al lui Dion, precum și *Presbeutikos* (52 D) al lui Aristides, cu o poziție mai specială în cadrul operei lor. La Maximos figurează și un capitol închinat lui Homer ca autoritate în demonologie. Ca și prima parte, și aceasta se încheie cu un capitol de comparații și concluzii. O bibliografie exhaustivă a lucrărilor dedicate citatului în general, precum și citatului homeric completează extrem de util lucrarea.

În capitolul introductiv al primei părți, autorul expune cu claritate scopul lucrării și întrebările la care își propune să răspundă (1. *ce* anume cunosc cei trei scriitori din Homer; 2. *cum* folosesc materialul homeric; 3. *de ce* îl folosesc pe Homer în expunerile lor — v. p. 3s). Răspunsul la prima întrebare îl constituie un indice complet pentru fiecare scriitor cuprinzînd toate pasajele, cu materialul homeric clasat după felul citatelor, din care se pot desprinde cu ușurință atât cunoștințele autorului, pasajele homerice cele mai cunoscute, cele preferate de reprezentanții sofistici a doua. Acești indici constituie partea cea mai valoroasă a lucrării; în cazul lui Aristides avem primul indice de acest fel, la Maximos și Dion el este considerabil completat și îmbunătățit.